

ΜΠΡΟΥΝΟ ΜΠΕΤΕΛΧΑΪΜ – Ο ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΝΟΗΜΑ ΣΤΗ ΖΩΗ

*Το νόημα και η σημασία των
λαϊκών παραμυθιών*

Η δυνατότητα των ανθρώπων να ανακαλύπτουν το δικό τους δρόμο για το νόημα στη ζωή, βρίσκοντας έτσι τη δύναμη να αντεπεξέλθουν στις σύνθετες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν μέσα στις σύγχρονες κοινωνίες, έχουν τη ρίζα τους στα χρόνια της παιδικής ηλικίας. Η μη επαφή με το λαϊκό παραμύθι και με τη λογοτεχνία που διαθέτει περιεχόμενο, έχει συμβάλλει στη μείωση των αντοχών και των ψυχικών δυνατοτήτων με τις οποίες θα μπορούσε ο άνθρωπος να διαχειριστεί την πραγματικότητα.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ένας από τους μεγαλύτερους ψυχαναλυτές σε παγκόσμιο επίπεδο, ο Μπρούνο Μπέτελχαϊμ (1903-1990), μιλά βασισμένος και στην πολυετή εμπειρία του σαν παιδαγωγός και θεραπευτής σοβαρά διαταραγμένων παιδιών, για την παιδαγωγική διάσταση του παραμυθιού, το είδος και την αξία της λογοτεχνίας που ωφελεί, σε αντίθεση με πολλά αυτοαποκαλούμενα βιβλία «λογοτεχνίας». **«Η απόκτηση δεξιοτήτων, όπως η ικανότητα της ανάγνωσης, χάνει την αξία της όταν, ό,τι μαθαίνει κανείς, δεν προσθέτει τίποτε σημαντικό στη ζωή του»**, γράφει χαρακτηριστικά ο Μπέτελχαϊμ.

Μιλά ακόμα για την αξία και τη σημασία της μετάδοσης της πολιτιστικής κληρονομιάς, για τους τρόπους με τους οποίους το μήνυμα μπορεί να φτάσει στον παραλήπτη. **«Η γνώμη ότι το να μάθει να διαβάζει, μπορεί να κάμει ικανό αργότερα το παιδί να εμπλουτίσει τη ζωή του, βιώνεται σαν μια κενή υπόσχεση, όταν**

οι ιστορίες που ακούει ή διαβάζει, δεν έχουν περιεχόμενο». Η «κατανάλωση βιβλίων» δεν συνιστά διάβασμα, θα προσθέταμε εμείς. Ειδικά στις μέρες μας όπου οι μεγαλέμποροι της «κατανάλωσης των βιβλίων», παρουσιάζουν κάθε σενάριο τηλεοπτικής σαπουνόπερας ως «λογοτεχνία»!

Ο Μπέτελχαϊμ δείχνει το δρόμο για την καλλιέργεια και την ανάπτυξη των ψυχικών δυνατοτήτων του παιδιού, που θα το κάνουν ικανό να τα βγάλει πέρα στη σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία. Τοποθετεί στο βάθρο του το γνήσιο λαϊκό παραμύθι, όπως ακριβώς και ο σπουδαίος Γερμανός ποιητής Σίλλερ που έλεγε ότι: **«Βαθύτερο νόημα βρίσκεται στα λαϊκά παραμύθια που άκουσα στην παιδική μου ηλικία, παρά στην αλήθεια που διδάσκεται από τη ζωή».**

Χρήστος Τσαντής

**Απόσπασμα από το βιβλίο του Μπρούνο Μπέτελχαϊμ:
«Το νόημα και η σημασία των λαϊκών παραμυθιών»**

Επιλογή κειμένου: Μαρία Κατσικανδαράκη

Εάν επιθυμούμε να ζήσουμε όχι μόνο για το παρόν, αλλά με πραγματική συνείδηση της ύπαρξής μας, τότε η πιο μεγάλη ανάγκη μας και το πιο δύσκολο επίτευγμά μας είναι να βρούμε νόημα στη ζωή μας. Είναι πολύ γνωστό ότι πολλοί άνθρωποι έχασαν τη διάθεση για τη ζωή και σταμάτησαν την προσπάθεια επειδή τους ξέφυγε ένα τέτοιο νόημα.

Κανένας δεν αποχτά νόημα στη ζωή του ξαφνικά ούτε όταν φθάνει σε μία ηλικιακή ωριμότητα. Αντίθετα, το να αποκτήσει κανείς με βεβαιότητα συνείδηση για το τι μπορεί ή ποιο πρέπει να είναι το νόημα της ζωής του, αυτό αποτελεί ψυχολογική ωριμότητα.

Τούτο το κατόρθωμα είναι το τελικό αποτέλεσμα μακρόχρονης εξέλιξης. Σε κάθε ηλικία ζητούμε και πρέπει να είμαστε ικανοί να βρούμε κάποιο νόημα σύμφωνο με την εξέλιξη του νου και της

αντίληψής μας.

Σε αντίθεση με τον αρχαίο μύθο, η σοφία δεν ξεπετιέται τελείως ανεπτυγμένη όπως η Αθήνα από το κεφάλι του Δία. Χτίζεται αργά, βαθμιαία.

Μόνο στην ενηλικίωση η βαθιά κατανόηση του νοήματος της ύπαρξής μας σ' αυτόν τον κόσμο κερδίζεται από την εμπειρία μας μέσα σ' αυτόν. Δυστυχώς, πάρα πολλοί γονείς θέλουν το μυαλό των παιδιών τους να λειτουργεί σαν το δικό τους, σαν να μην έπρεπε η ώριμη κατανόηση του εαυτού μας και του κόσμου, οι ιδέες μας για το νόημα της ζωής, να εξελίσσονται τόσο αργά όσο το σώμα και το μυαλό μας.

Σήμερα, όπως και στο παρελθόν, ο πιο σπουδαίος και ο πιο δύσκολος αγώνας στην ανατροφή ενός παιδιού είναι να το βοηθήσει κανείς να βρει νόημα στη ζωή του. Πολλές εμπειρίες εξέλιξης απαιτούνται, για να κατορθωθεί αυτό.

Το παιδί, καθώς αναπτύσσεται, πρέπει βαθμιαία να μάθει να καταλαβαίνει καλύτερα τον εαυτό του. Έτσι γίνεται πιο ικανό να καταλαβαίνει τους άλλους γύρω του και να συνδέεται μαζί τους με τρόπους που είναι αμοιβαία ικανοποιητικοί και με νόημα.

Αντλώντας ικανοποίηση, δύναμη και αντοχή

Για να βρει κανείς βαθύτερο νόημα, πρέπει να γίνει ικανός να ξεπεράσει τα στενά όρια μιας εγωκεντρικής ύπαρξης και να πιστέψει ότι θα συμβάλει σημαντικά στη ζωή, αν όχι τώρα αμέσως, τουλάχιστον μελλοντικά.

Αυτό το συναίσθημα είναι απαραίτητο, εάν θέλει να είναι ικανοποιημένος από τον εαυτό του. Για να μην βρίσκεται στο έλεος των ιδιοτροπιών της ζωής, πρέπει να αναπτύξει τις εσωτερικές του δυνάμεις, ώστε τα συναισθήματα, η φαντασία και η διάνοιά του αμοιβαία να ενισχύονται και να εμπλουτίζονται.

Τα θετικά συναισθήματα μας δίνουν τη δύναμη να αναπτύξουμε τη λογική μας. Μόνο η ελπίδα για το μέλλον μπορεί να μας στηρίξει

στις αντιξοότητες που αναπόφευκτα θα αντιμετωπίσουμε.

Σαν παιδαγωγός και θεραπευτής σοβαρά διαταραγμένων παιδιών, είχα σαν κύριο έργο να ξαναδώσω νόημα στη ζωή τους. Αυτή η εργασία μού έκαμε φανερό ότι εάν τα παιδιά ανατρέφονταν έτσι, ώστε η ζωή τους να έχει νόημα, δεν θα χρειάζονταν ειδική βοήθεια.

Ήρθα αντιμέτωπος με το πρόβλημα να ανακαλύψω ποιες εμπειρίες στη ζωή του παιδιού είναι πιο κατάλληλες για να προωθήσουν την ικανότητά του να δώσει νόημα στη ζωή του. Σ' αυτήν την προσπάθεια, τίποτε δεν είναι πιο σημαντικό από την επίδραση των γονιών και όσων έχουν αναλάβει τη φροντίδα του.

Η σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της λογοτεχνίας στην προσωπική ανάπτυξη

Δεύτερη σε σπουδαιότητα έρχεται η πολιτιστική μας κληρονομιά, όταν μεταβιβάζεται στο παιδί με το σωστό τρόπο. Κι είναι η λογοτεχνία που μεταδίδει καλύτερα τις σχετικές πληροφορίες στα νέα παιδιά.

Μετά από τη διαπίστωση αυτή, απογοητεύτηκα πολύ με ένα μέρος της λογοτεχνίας που έχει πρόθεση να βοηθήσει στην εξέλιξη του νου και της προσωπικότητας του παιδιού, επειδή δεν πετυχαίνει να ενεργοποιήσει και να τροφοδοτήσει αυτές τις πηγές που χρειάζεται περισσότερο για να αντιμετωπίσει τα δύσκολα εσωτερικά του προβλήματα.

Τα βιβλία της προσχολικής ηλικίας και τα αλφαβητάρια με τα οποία μαθαίνει να διαβάζει στο σχολείο σκοπεύουν να το διδάξουν τις απαραίτητες δεξιότητες, άσχετα από νόημα. Το πλήθος των υπόλοιπων βιβλίων που αυτοαποκαλούνται «παιδική λογοτεχνία», επιχειρούν να διασκεδάσουν ή να πληροφορήσουν ή και τα δυο. Αλλά τα περισσότερα είναι τόσο φτωχά σε ουσία, που ελάχιστα μπορεί να κερδίσει κανείς από αυτά. Η απόκτηση δεξιοτήτων, όπως η ικανότητα της ανάγνωσης, χάνει την αξία της όταν ό,τι μαθαίνει κανείς δεν προσθέτει τίποτε σημαντικό στη ζωή του.

Όλοι έχουμε την τάση να εκτιμούμε τα μελλοντικά οφέλη μιας ενέργειας με βάση αυτά που προσφέρει τώρα. Αλλά αυτό ισχύει ιδιαίτερα για το παιδί, το οποίο, περισσότερο από τον ενήλικο, ζει με το παρόν και, μολονότι έχει ανησυχίες του για το μέλλον του, έχει πολύ ασαφή ιδέα για το τι μπορεί να απαιτήσει ή τι να είναι.

Η γνώμη ότι το να μάθει να διαβάζει μπορεί να το κάμει ικανό αργότερα να εμπλουτίσει τη ζωή του, βιώνεται σαν μια κενή υπόσχεση, όταν οι ιστορίες που ακούει ή διαβάζει, δεν έχουν περιεχόμενο.

Μια ιστορία, για να προσελκύσει αληθινά το ενδιαφέρον του παιδιού, πρέπει να το διασκεδάζει και να προκαλεί την περιέργειά του. Αλλά για να εμπλουτίσει τη ζωή του πρέπει να διεγείρει τη φαντασία του, να το βοηθάει να αναπτύσσει τη διάνοιά του και να διασαφηνίζει τα συναισθήματά του, να εναρμονίζεται με τις αγωνίες και τις φιλοδοξίες του. Να αναγνωρίζει τις δυσκολίες του, ενώ ταυτόχρονα προτείνει λύσεις στα προβλήματα που το συνταράζουν. Με λίγα λόγια πρέπει ταυτόχρονα να συνδέεται με όλες τις πλευρές της προσωπικότητάς του και να το κάνει αυτό, χωρίς να μειώνει αλλά αντίθετα πιστεύοντας πέρα για πέρα στη σοβαρότητα των δυσκολιών του παιδιού, της αμηχανίας του και συγχρόνως καλλιεργώντας την πίστη στον εαυτό του και στο μέλλον του.

Η αξία του λαϊκού παραμυθιού και οι ψυχικές δυνατότητες για να αντεπεξέλθει το παιδί στη σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία

Για όλες αυτές και για πολλές άλλες απόψεις, από όλη την «παιδική λογοτεχνία» – με σπάνιες εξαιρέσεις – κανένα άλλο είδος δεν μπορεί να είναι τόσο ικανοποιητικό για το παιδί και για τον ενήλικο όσο το λαϊκό παραμύθι. Είναι αλήθεια ότι επιφανειακά ελάχιστα διδάσκουν για τις ειδικές συνθήκες της ζωής στη σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία, αφού τα παραμυθία δημιουργήθηκαν πολύ πριν συγκροτηθεί αυτή. Όμως από αυτά, περισσότερο από κάθε άλλο είδος ιστορίας που μπορεί να κατανοήσει το παιδί, μαθαίνει κανείς για τα ενδόμυχα

προβλήματα των ανθρώπινων όντων και για τις σωστές λύσεις στις δύσκολες στιγμές που θα βρεθεί κανείς σε κάθε κοινωνία.

Αφού το παιδί, κάθε στιγμή της ζωής του είναι εκτεθειμένο στην κοινωνία που ζει, ασφαλώς θα μάθει να τα βγάζει πέρα με τις συνθήκες της, με την προϋπόθεση ότι οι ψυχικές του δυνατότητες του το επιτρέπουν αυτό. Ακριβώς επειδή συχνά η δική του ζωή τού προκαλεί αμηχανία, το παιδί χρειάζεται να του δίνεται η ευκαιρία να καταλαβαίνει τον εαυτό του μέσα σ' αυτόν τον πολυσύνθετο κόσμο, τον όποιο πρέπει να μάθει να αντιμετωπίζει.

Για να μπορεί να το κάνει, πρέπει να βοηθηθεί, να βρίσκει ένα σαφές νόημα μέσα από τη σύγχυση των συναισθημάτων του. Χρειάζεται ιδέες για τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να βάλει τάξη στο εσωτερικό σπίτι του και με αυτή τη βάση να δημιουργήσει τάξη στη ζωή του. Χρειάζεται – και τούτο δεν είναι ανάγκη να τονιστεί σ' αυτήν την ιστορική στιγμή που ζούμε – μια ηθική αγωγή, η οποία διακριτικά και υπαινικτικά μόνο του φανερώνει τα πλεονεκτήματα της ηθικής συμπεριφοράς, όχι με αφηρημένες ηθικές έννοιες αλλά με ό,τι φαίνεται χειροπιαστά σωστό και επομένως με νόημα γι' αυτό.

Αυτό το είδος του νοήματος ανακαλύπτει με τα λαϊκά παραμύθια. Όπως πολλές άλλες σύγχρονες ψυχολογικές απόψεις και αυτή είχε πολύ πριν προβλεφτεί από τους ποιητές. Ο Γερμανός ποιητής Σίλλερ έγραφε: *«Βαθύτερο νόημα βρίσκεται στα λαϊκά παραμύθια που άκουσα στην παιδική ηλικία παρά στην αλήθεια που διδάσκεται από τη ζωή».*

Η μετάδοση των κρυφών νοημάτων

Κατά τη διάρκεια των εκατονταετηρίδων (εάν όχι χιλιετηρίδων) που τα παραμύθια εξευγενίστηκαν με τις αναδιηγήσεις, έφθασαν στο σημείο να μεταδίδουν ταυτόχρονα φανερά και κρυφά νοήματα, έφθασαν να μιλούν ταυτόχρονα σε όλα τα επίπεδα της ανθρώπινης προσωπικότητας, επικοινωνώντας με έναν τρόπο που φτάνει και στο αμόρφωτο νου του παιδιού και στο εξελιγμένο του ενηλίκου.

Σύμφωνα με το ψυχαναλυτικό πρότυπο της ανθρώπινης προσωπικότητας, τα λαϊκά παραμύθια μεταβιβάζουν σπουδαία μηνύματα στο συνειδητό, στο προ συνειδητό και στο ασυνείδητο.

Επειδή καταπιάνονται με παγκόσμια ανθρώπινα προβλήματα, ιδιαίτερα με αυτά που απασχολούν τη σκέψη του παιδιού, αυτές οι ιστορίες μιλούν στο εγώ του που είναι σαν μπουμπούκι και

ενθαρρύνουν την ανάπτυξή του, ενώ συγχρόνως το ελαφρώνουν από προσυνείδητες και υποσυνείδητες πιέσεις. Καθώς ξετυλίγονται οι ιστορίες, δίνουν συνειδητά πίστη και σώμα στις πιέσεις του «Αυτό» και δείχνουν τρόπους για ικανοποίηση εκείνων που συμφωνούν με τις απαιτήσεις του «Εγώ» και του «Υπερεγώ».

Αλλά το ενδιαφέρον μου στα λαϊκά παραμύθια δεν προκύπτει ως αποτέλεσμα μιας τέτοιας τεχνικής ανάλυσης των πλεονεκτημάτων τους. Είναι αντίθετα η συνέπεια της ερώτησης που υποβάλλω στον εαυτό μου, σύμφωνα με τι εμπειρίες μου, γιατί τα παιδιά βρίσκουν τα λαϊκά παραμύθια περισσότερο ικανοποιητικά από όλες τις άλλες ιστορίες.

Όσο περισσότερο προσπάθησα να καταλάβω γιατί αυτά τα παραμύθια πετυχαίνουν τόσο να εμπλουτίζουν την εσωτερική ζωή του παιδιού, τόσο περισσότερο συνειδητοποίησα ότι αυτά με μια βαθύτερη έννοια από οποιοδήποτε άλλο υλικό, αρχίζουν εκεί που βρίσκεται το παιδί ψυχολογικά και συναισθηματικά. Μιλούν για τις σοβαρές εσωτερικές του πιέσεις με τρόπο που το παιδί ασυνείδητα καταλαβαίνει και χωρίς να μειώνει τούς πιο σοβαρούς εσωτερικούς αγώνες που κληρονομεί καθώς μεγαλώνει, προσφέρουν παραδείγματα λύσεων προσωρινών και διαχρονικών σε δυσκολίες που το πιέζουν...

Πηγή/φωτογραφίες: Χρήστος Τσαντής, christostsantis.com